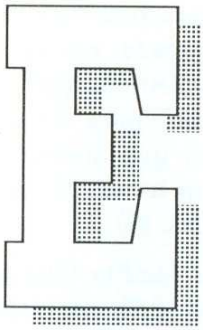
Any 1252: Construcció de les voltes de la Merceria (rambla) de Girona

Josep Canal, Josep M. Nolla, Eduard Canal, Francesc Reixach.

l 1252 feia solament un centenar d'anys que s'havia començat a edificar les cases en la part de l'Areny, que va del final del carrer de les Ballesteries fins al cap de l'Albareda.

Eren terres que en el segle XII havien estat objecte de disputa entre els comtes-reis Ramon Berenguer IV i Alfons I d'una part i el bisbe de Girona de l'altra. La controversia havia durat per tant uns quants anys, però al final s'arrivà a un conveni i l'Areny quedà com a propietat alodial del comte de Barcelona i al Bisbe li correspongué el comprés a la banda d'orient dels carrers Ciutadans-Pl. del vi. (1)

Els edificis eren petits, de construcció sumària i generalment d'una sola planta. Si en el segle XI i XII les construccions en l'Areny no obeien a cap mena de planificació, en el S. XIII les rengleres de cases permetien que els carrers comencesin a tenir nom: Albareda (1227), Albergaries (1229), Ferreria (1246), Draperia (1247), Merceria (1252). Tota aquesta urbanització de l'Areny, quedava fora de la ciutat reduida al triangle de la ciutat romana, on, tres castells que reforçaren les defenses en el segle XI, convertien a Girona en una ciutadella quasi inexpugnable. (2)

Els potents murs de Girona, encara d'època romana, protegien una població en la seva major part de procedència militar, levítica i aristocràtica. Dels tres castells, el de Gironella feia uns dos segles que havia esta infeudat a favor de la casa Cardona, el de Sobreporta als Moncada i el de Cabrera al Vescomte del mateix nom. Tres de les més grans cases nobles de Catalunya senyorejaven Girona, sota el domini del comte-rei Jaume I. Per tant la ciutat antiga estava dividida en tres sectors feudals corresponents als tres castells, als que cal afegir el sector episcopal que dominava els voltants de la Seu. Cada sector comprenia els feus concedits per l'autoritat superior. Ens trobem per tant, en un clar exemple de ciutat comtal i feudal. En una època de

gran prepotència nobiliaria, la ciutat està sota la seva influència directa i fins feia pocs anys les capes baixes de la població havien hagut de suportar inclussivament la imposició dels mals usos.

Molta part d'aquesta població residia en els ravals que des del segle XI creixien notablement. Per tant la ciutat, si bé encara petita, tenia ja molta activitat fora murs: burgs de Sant Feliu i Sant Pere de Galligans, Mercadal, Areny. També per la banda alta, en el puig de Vilanova, les construccions començaven a cobrir els solars. (3) Al raval del Mercadal, numerosos molin reials instal.lats al costat del rec Comtal treballaven incansablement. (4)

L'Areny estava protegit per un mur, segons demostren nombrosos documents de l'època. Aquest mur no deuria tenir cap pretensió de defensa militar, ans bé seria destinat a protecció de la zona que s'estava urbanitzant, de les innundacions de l'imprevissible Onyar. (5)

L'escenari que veuria una persona que el 1252 es situés en el lloc de l'actual plaça de Catalunya seria el següent: la petita reguera de l'Onyar transcorrint lentament cap al Ter i algunes dones rentant en les seves aigües. Entre l'Onyar i el mur, un ampli Areny. A l'altre costat del mur s'estava formant un carrer: la Merceria, amb uns obradors a la part de sol ixent, on gent dedicada a oficis propis dels mercers tenien les seves botigues i taules al carrer. Les cases de l'Areny, totes de planta baixa, no impedirien pas contemplar la muralla romana del sud de la Ciutat, amb les seves torres de defensa de la porta meridional. Cap a la part alta de la ciutat i dins del clos de la muralla, la catedral romànica amb la torre de Carlemany eren ben visibles, així com l'església de Sant Feliu, tot dominat per l'alta torre del castell de Gironella. El monestir de Sant Martí Sacosta era una illa rodejada per alguns habitacles, en una zona que encara es considerava fora de la ciutat. Si es girés cap al Mercadal, escoltaria perfectament la remor que feien uns 24 molins fariners i drapers del monar reial, i per la plana cap a Santa Eugenia, horts cultivats i ben regats per un sistema hidràulic nombros i eficaç. A l'altre costat si s'anés cap a la vall de Bascona (St. Daniel), ho veuria tot plantat de vinyes i avellaners i bosc, molt de bosc.

Però si el nostre hipotètic visitant, veiés l'escenari gironí dels començaments del S. XI, contemplaria un panorama molt diferent. L'Areny de l'Onyar quasi desert, amb solament algun mas i molta horta. La catedral seria la preromànica, més petita que la romànica que es construiria durant el segle. Probablement la Torre de Gironella, era si no tant alta com la que veié Desclot en el segle XIII, si considerable i destacava clarament en el recinte defensiu.

Però tornem a 1252 i a l'Areny. Els inicis d'una veritable urbanització d'aquest sector cal cercar-los en la segona meitat del segle XII, quan el comte-rei Alfons I, als idus de novembre de 1168 va concedir a Ramon de Moncada home de confiança de la seva Cort, unes terres que tenia en l'Areny que afrontaven a sol ixent amb el mur i a ponent amb el riu clar de l'Onyar. Uns anys més tard, el senyor de Moncada, els va vendre a Arnau Estruch, patrici de Girona, pel preu de 800 sous, aclarint que afrontaven a N. amb les terres de Guillem de Fàbregas. (6)

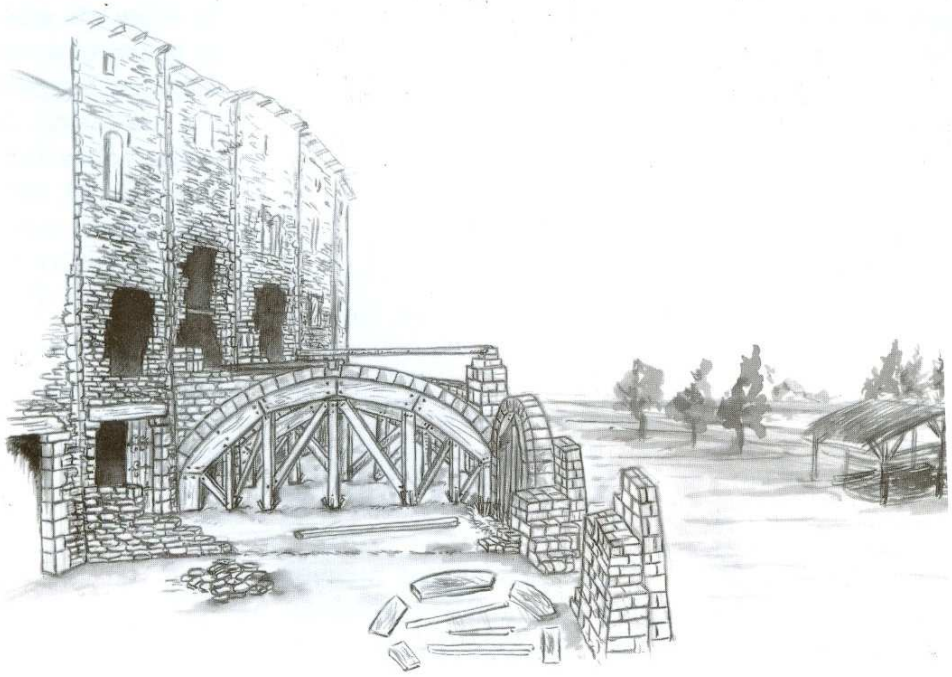
La família Fàbregas posseia el 1252 una gran porció de terrenys en una àrea que avui cobriria la part nord de la Rambla fins al carrer de Ciutadans i plaça de l'Oli. El dia 7 d'agost de 1252, Guillem Ramon Fàbregas i el seu germà Bernat, establiren a Pere Palau, Guillem de la Bisbal, Maria Brens i Albert Verdera en uns obradors que tenien davant la Merceria de Girona, en l'alou del senyor Rei. Aquest bloc afrontava a Orient amb la carnisseria de la Boqueria, al sud amb un carreró, a ponent amb la Merceria i el mur i al nord amb el carrer dels germans Fàbregas. Els contractes eren de caràcter emfitèutic pels quals els germans Fàbregas cedien el domini útil als nous establerts que pagarien un cens anual, mentre conservaven els drets referents al domini directe. (7)

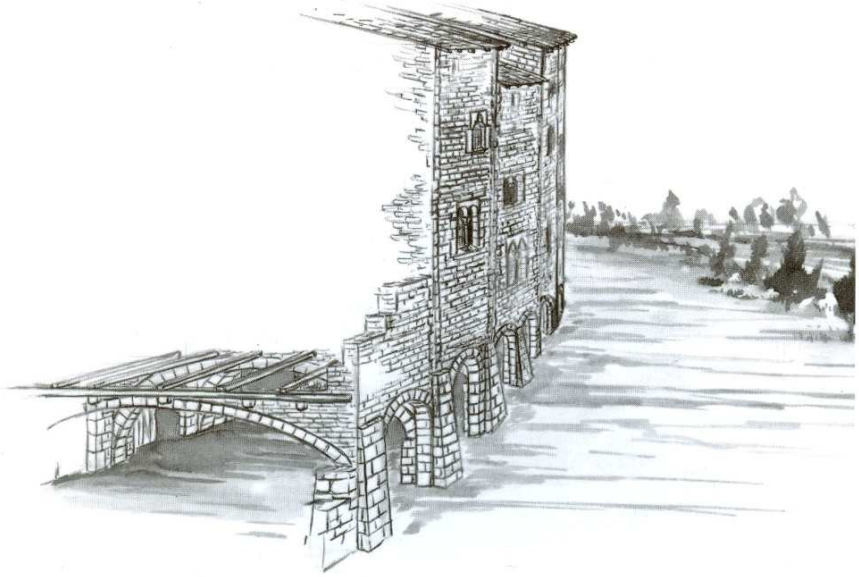

PROCÉS DE CONSTRUCCIÓ

Fase 1º.- El dibuix representa l'estat anterior a la construcció dels arcs, i per tant la situació previa a la llicència de poder fer els arcs i edificar pisos sobre ells.

Fase 2º.- Es construeixen els arcs sustentats en els obradors per un costat i en el mur per l'altra. Aquests arcs permeteren aixecar l'edificació per guanyar nous espais.

Fase 3º.- Sota els arcs passa el carrer de la Merceria, que quedaria fosc degut a l'alçada del mur. Per evitar-ho, es dona llicència per fer arcs sobre l'esmentat mur.

Dibuixos originals de JEP RO.MA.

Aquests contractes són interessantíssims per les precisions que donen respecte a la construcció de les voltes de la Rambla, conjunt momumental que encara avui podem contemplar. Els compradors podien fer arcs sobre el carrer, des dels obradors fins el mur i cobrir el carrer, fent sobre l'esmentada coberta sostres amb l'obligació d'evitar que l'aigua i la pols caiguessin sobre les taules de sota. Al cobrir el carrer havien de fer arcs sobre el mur, a fi que el carrer quedés clar, quedant facultats per fer sobre l'arc del mur parets i finestres i en el peu de l'arc de la muralla instal.lar aigüeres per conduir l'aigua a l'Areny.

Estem per tant en presència de la construcció de les voltes a l'antiga Merceria més tard Plaça de les Cols i actualment Plaça de la Llibertat. Si el 1252 es permeté la construcció d'un sostre sobre els obradors i les voltes, més endavant a l'aixecar més pisos, es reforcen els arcs de les esmentades voltes com encara es podrà observar, en molts dels arcs que arranquen de l'antic mur.

Aquestes voltes no eren un conjunt aïllat miraculosament conservat. Es una petita part d'una zona amplia edificada sobre els arcs, que encara es poden observar a l'interior d'algunes botigues de la Rambla, als carrers de la Ferreria Vella, Voltes d'en Roses, Fontana d'Or, pl. dels Raïms, etc. i que creiem mereixeria un estudi aprofundit històric-arquitectònic. (8)

Però aquesta àrea porticada no és una zona aïllada, tampoc. A les voltes de la Rambla cal afegir les de la plaça del Vi, les de l'antiga plaça d'en Vila, plaça de Sant Pere, carrer dels Perolers. Algunes han desaparegut, però un observador passejant, enca-

ra podrà veure arcs i voltes en molts indrets d'una Girona medieval que encara no coneixem bé.

El 1252, Girona estava pròxima a passar per esdeveniments de la màxima importància, que afectarien greument la seva existència, en algun cas, ens referim a la invasió de l'exercit francès comanat per Felip l'Atrevit el 1285. El comte rei Pere II encomanà la defensa de Girona al senyor Ramon Folc de Cardona, senyor del Castell de Gironella. La defensa de Girona permeté la derrota de l'exercit francès que degué retirar-se després de les batalles navals de les illes Formigues i de Roses. Ramon Folc de Cardona, en la defensa de Girona, ordenà l'abandó de tots els sectors, quedant reduides les forces defensores al recinte de la Força Vella. Moltes cases de l'Areny quedaren destruïdes i l'església de Sant Feliu sofrí molts danys, conseqüència d'haver format part del sistèma defensiu, malgrat estar fora murs; en especial el claustre romànic que fou enderrocat. (9)

Amb el motiu d'aquestes importants destruccions degudes a la invasió, Girona procedí a la reconstruccó i continuà el seu creixement. El 1286 el comte-rei Alfons II, concedí a la ciutat vàries cartes de privilegis en reconeixement de la seva fidelitat. Més tard, el 1298 Jaume II atorgà l'establiment de la notaria i escribania de Girona a favor de Ramon Toyolà, que s'instal.là prop de la Curia reial, situada en el carrer que encara avui, coneixem amb el mateix nom. Feia pocs anys que el 1283, les Corts del Regne concediren a Girona un privilegi establint l'elecció anual de sis prohoms pel govern de la ciutat, reforçant el consultat que havia establert Alfons I el 1182. (10)

Tot contribuí a augmentar el dinamisme de la ciutat, que el 1348 abans de l'epidèmia de la pesta negra assoliria la màxima expansió territorial i de població, cap allò que en podríem dir ciutat nova, ja que l'espai de la ciutat vella s'havia anat concentrant en poder de l'església. Els patricis i la burguesia ocupaven preferentment la zona de l'Areny. Menestrals i treballadors de totes menes, residien en els ravals, on el creixement més espectacular es produïa en el Mercadal. (11)

Aquest treball dedicat a un moment de la construcció de les voltes de l'actual Rambla, ens presenta un indici del que era la Girona romànica. En el recinte vell tres castells i una catedral del segle XI. Els Banys Arabs reconstruïts en el segle XIII en el burg de St. Feliu i en el de Galligans el monestir de St. Pere i les esglésies de St. Nicolau i Sta. Eulàlia Sacosta. A la vila nova l'antic monestir de St. Martí Sacosta i el convent de St. Domènec. A baix, a l'Areny, una ciutat porticada. El creixement des del segle XI era significatiu i representatiu de la identitat de la ciutat i reflecteix una actuació molt influent en la història dels primers segles del Principat.

Si bé, el període a que es refereix el presente treball és de 1252, hem de fer constar que la construcció dels primers trams de les voltes de la Rambla, corresponen a èpoques més reculades del darrer terç del S. XII. La nostra referència a 1252, és deguda a que quatre documents referents a cases contigües, ens ha permès reflectir-les en un conjunt.

Finalment podem dir que és una petita mostra d'un projecte més ambiciós: la investigació de la història urbana de la ciutat de Girona, dels segles XI al XV, en el que actualment estem treballant.

15 de novembre 1991

NOTES

1.- Aquestes controvèrsies i pleits entre Ildefonso Rei d'Aragó i Comte de Barcelona, d'una part, i Guillem Bisbe de Girona i Berenguer Abat de St. Feliu i Paborde de St. Martí de l'altra, tingueren lloc per raó d'unes cases novament edificades a l'Areny fora les muralles de Girona. Finalment el consell de Nobles Barons posaren concòrdia evacuant el Bisbe de Girona a favor del Comte-Rei les noves edificacions en aquella plaça nova que es fa bona i ampla fins el riu Onyar, però conservant un cens de 50 sous barcelonesos. Arxiu de la Catedral de Girona, Sacristia Mitjana. Llibre d'Arxivacions n.º 1 foli 222.

2.- Els primers noms de carrer, els trobem en el S. XIII: Albareda (1227), Albergaries (1229), Ferreria (1246), Draperia (1247), Merceria (1252). Amb anterioritat, no tenien nom específic: camí que va a Gironella, (994), camí a Serra Bascona (1060), Vers lo Puig de Vilanova (1190), camí de Vall Profunda (1195) etc.

3.- Els primers establiments de terres per construir cases en el Puig de Vilanova els trobem a l'última dècada del S/ XII.

4.- Els molins del Monar del Mercadal ja apareixen el 1166. Eren molins reials i la seva existència deu ser molt anterior a aquesta data.

5.- El mur de l'Onyar que sería probablement construit per defensar la Vila nova d'inundacions de l'Onyar, ja es troba documentat el 1244.

6.- Pergamí de la Pia Almoina nº 3838 de l'Arxiu Diocesà de Girona. Aquest Moncada formava part de la comitiva comtal i era l'home de confiança d'Alfons I, actuant en molts de casos com a principal adjunt del Comte Rei. Uns anys més tard, a 4 de les calendes de maig de 1179, Ramon de Moncada vengué a Arnal Struç tota la seva plaça que Alfons li havia donat a l'Areny de l'Onyar. Pergamí de la Pia Almoina 3843 de l'Arxiu Diocesà de Girona.

7.- Document de l'Arxiu Històric Comarcal de Girona. LLibre Arxivacions nº 90 a 94.

8.- Si els arcs que donen a la Rambla són de mida diferent, és perque cada casa feu el seu. Era un conjunt espectacular, es podria anar de l'Areny fins a la Draperia (carrer de Ciutadans) passant per sota dels arcs de les voltes.

9.- L'estudi actual ens permet determinar amb exactitud el perímetre de la ciutat en el moment de l'atac francès. Per això comprenem perfectament que el comandant de la plaça En Ramon Folch de Cardona, ordenés que la defensa es retirés dins del recinte fortificat de la Força Vella. En quan al claustre romànic enderrocat de l'església de Sant Feliu el 1285, fou substituit per un de gòtic que existia el 1344.

10.- Llibre Verd de l'Arxiu Municipal de Girona. Registre nº 47, fol. 65.

11.- "La peste noire a Gerone" Christian Guillere. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. Vol. XXVII - 87.

NOTA FINAL: Per la seva importància transcribim literalment la part essencial d'un dels documents que efecten a les esmentades voltes. *"...Ponent, amb la Carrera y taula de Ramon Roig y amb la taula de Albert Verdera, y amb lo Mur, quals taulas se tenen per dits germans Fábregas, amb la facultat de poder-hi fer Archs sobre lo carrer des dels operatoris a fins al Mur. Y cobrir lo carrer fent sobredit cobriment sostres, amb la obligació de tenir condirectes aquells en tal que la pols ni aygua no puga caurer en dites taulas y sobre aquellas que son baix. Y fer sobre lo que be los aparega y necessari sia. Y cobrint lo carrer hagen de fer arcs sobre lo mur afi que dit carrer quedi clar, podent fer sobre lo arc del Mur paret i finestras y qualsevol cosa que allí ferse vulle. Y en lo peu del arc de la Muralla pugan fersi aygueras amb canons, que tingan son conducto en lo Areny, quals aygueras se pugan alli fer sens contradicció de dits germans Fabregas ni dels llurs..."* Consta en poder de Bernat de Vic Notari Públic de Girona a 4 nonas octubre mil dos cents cinquanta dos. Arxiu Històric Comarcal de Girona.